

Цифрова трансформація

УДК 34:004.8

КОРЖ І.Ф., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник керівника наукового центру цифрової трансформації і права, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0446-5975>

НЕОБХІДНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУDOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4\(55\).346348](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4(55).346348)

Анотація. В дослідженні констатується, що розвиток технологій ШІ поставив перед урядами економічно розвинутих країн питання щодо необхідності нормативно-правового врегулювання проектування, виробництва, функціонування та поширення ШІ, оскільки реалізація державної політики у даній сфері суттєво впливає на ключові інтереси усіх її суб'єктів. На сьогодні проблематика законодавчого регулювання технологій ШІ піднята в загальноприйнятих національних стратегіях та концепціях у більш ніж 40 країнах світу, включаючи США, Китай, країни ЄС, Республіку Корея, Японію, Великобританію, Норвегію, Швейцарію, Україну. Крім того, зазначене сприятиме розвитку наукової та технічної складової розробок штучного інтелекту, а отже, збільшенню кількості технологій у галузі штучного інтелекту, їх виходу на зовнішні ринки.

З огляду на зазначену проблему, лише в 2024 році в ЄС був прийнятий Закон (Регламент) про штучний інтелект. Однак в ньому відсутнє визначення правового статусу ШІ, тим самим залишаючи науковій спільноті та національним законодавчим органам вирішення зазначеного питання.

Зазначається, що у схваленій Урядом України Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень, що свідчить про необхідність розроблення єдиної скоординованої державної політики, спрямованої на розв'язання першочергових суспільних та державних проблем.

Окреслено сфери та галузі застосування ШІ в сучасних умовах, а також можливі сфери життєдіяльності в недалекому майбутньому, а також наведені застереження щодо ризиків неконтрольованого розвитку, вдосконалення та застосування ШІ. По суті, майбутнє ШІ полягає в можливому навчанні машин мислити та навчатися як люди, з метою автоматизації роботи та ефективнішого вирішення проблем.

Акцентовано увагу на аналізі досліджень щодо ШІ та запропонованого поділу систем ШІ на дві широкі категорії: слабкий ШІ та сильний ШІ, та наведено характеристики кожної з них, а також розкрито їх додатковий класифікаційний поділ на чотири основні типи – реактивні машини, машини з обмеженою пам'яттю, теорія розуму та самосвідомість. Зазначаються існуючі і можливі ризики та потенційні небезпеки, які слід у подальшому враховувати при застосуванні ШІ у сферах життєдіяльності суспільства.

Робиться висновок, що ШІ є потенційно небезпечним. Насамперед зазначена небезпека може спричинити вимирання людства внаслідок зловмисного використання форм навмисних дезінформаційних кампаній або автономної смертельної зброї, особливо якщо ШІ стане самосвідомим. Стверджується, що результати деяких автоматизованих процесів, які

здійснювались без безпосереднього впливу людей, мали юридичні наслідки для юридичних та фізичних осіб, як суб'єктів права.

З огляду на зазначене, стверджується, що з'явилися дві концепції щодо визначення правового статусу ІІІ: об'єкт або суб'єкт права, які, у свою чергу, теж викликали гарячі дискусії серед науковців. Такі і подібні факти функціонування ІІІ стали причиною виникнення дискусій щодо проблеми визначення правового статусу для систем автоматизації. Тому для того, щоб визначитися з правовим статусом ІІІ є доцільним використання наступних категорій, які є визначальними для заперечення твердження про можливість правосуб'єктності ІІІ: людина; суспільство; етика; мораль; світогляд; почуття; культура; свідомість тощо, а також застосовуючи біологічний, філософський, правовий та соціальний підходи.

Робиться загальний висновок, що відсутність у ІІІ наявних для людини критеріїв не дає підстави, можливості, спроможності і доцільності прирівнювати його до "Homo sapiens" чи надавати йому статус суб'єкта права соціуму, тобто суспільства. Що ІІІ є і має в подальшому законодавчо визначатися як об'єкт права, за функціонування якого має нести відповідальність його виробник або власник (користувач). Саме на ІІІ мають бути направлені зусилля, дії, керованість, використання та несення відповідальності за його функціонування та використання суб'єктом права, яким є фізична та юридична особа суспільства, у процесі виробництва ІІІ, його реалізації (відчуження) та використання (функціонування).

Ключові слова: законодавство, категорії, критерії, об'єкт права, правове регулювання, суб'єкт права, технології, системи штучного інтелекту, цифровізація

Summary. The study states that the development of AI technologies has raised questions for the governments of economically developed countries regarding the need for normative regulation of the design, production, operation and distribution of AI, since the implementation of state policy in this area significantly affects the key interests of all its subjects. Today, the issue of legislative regulation of AI technologies has been raised in generally accepted national strategies and concepts in more than 40 countries around the world, including the USA, China, EU countries, the Republic of Korea, Japan, the UK, Norway, Switzerland, and Ukraine. In addition, this will contribute to the development of the scientific and technical component of artificial intelligence developments, and therefore, an increase in the number of technologies in the field of artificial intelligence, their entry into foreign markets.

Given the above problem, the EU adopted a Law (Regulation) on Artificial Intelligence only in 2024. However, it does not define the legal status of AI, thereby leaving the scientific community and national legislative bodies to resolve this issue.

It is noted that the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine approved by the Government of Ukraine defines the goal, principles and objectives of the development of artificial intelligence technologies in Ukraine as one of the priority areas in the field of scientific and technological research, which indicates the need to develop a single coordinated state policy aimed at solving priority social and state problems.

The areas and fields of application of AI in modern conditions are outlined, as well as possible areas of life in the near future, and warnings are given regarding the risks of uncontrolled development, improvement and application of AI. In essence, the future of AI lies in the possible teaching of machines to think and learn like humans, in order to automate work and solve problems more effectively.

The focus is on the analysis of research on AI and the proposed division of AI systems into two broad categories: weak AI and strong AI, and the characteristics of each of them are given, as well as their additional classification division into four main types is revealed - reactive machines, machines with limited memory, theory of mind and self-awareness. Existing and possible risks and potential dangers are indicated, which should be taken into account in the future when applying AI in the spheres of social life.

It is concluded that AI is potentially dangerous. First of all, this danger could lead to the extinction of humanity due to malicious use in the form of deliberate disinformation campaigns or autonomous lethal weapons, especially if AI becomes self-aware. It is argued that the results of some automated

processes, which were carried out without direct human influence, had legal consequences for legal entities and individuals as subjects of law.

In view of the above, it is argued that two concepts have emerged regarding the definition of the legal status of AI: an object or a subject of law, which, in turn, have also caused heated discussions among scientists. Such and similar facts of the functioning of AI have caused discussions regarding the problem of determining the legal status of automation systems. Therefore, in order to determine the legal status of AI, it is advisable to use the following categories, which are decisive for denying the claim about the possibility of legal personality of AI: person; society; ethics; morality; worldview; feelings; culture; consciousness, etc., as well as using biological, philosophical, legal and social approaches.

The general conclusion is that the absence of AI criteria available to humans does not provide grounds, opportunities, capabilities and expediency to equate it with "Homo sapiens" or to grant it the status of a subject of law of socium, i.e., society. That AI is and should be further defined by law as an object of law, for the functioning of which its manufacturer or owner (user) should be responsible. It is to AI that efforts, actions, controllability, use and responsibility for its functioning and use by a subject of law, which is a natural and legal person of society, in the process of AI production, its implementation (alienation) and use (functioning) should be directed.

Keywords: *legislation, categories, criteria, object of law, legal regulation, subject of law, technologies, artificial intelligence systems, digitalization.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток такої нової технології для людства як штучний інтелект (ШІ), його функціонування та застосування у дедалі більш широкій сфері людської життєдіяльності, стає дедалі складнішим і потребує більш глибокого наукового дослідження. Нині ШІ має широкий діапазон застосування у суспільстві: в медичній діагностиці, в електронній комерції, у війсьній сфері, в освітянській сфері, в управлінській діяльності тощо. ШІ широко використовується для розвитку різних галузей виробництва (фінансування, охорони здоров'я, освіта, транспорт тощо).

Вже робляться висновки окремими дослідниками про доцільність визначення ШІ відповідного місця у суспільстві, можливості набуття ним відповідного правового статусу на рівні соціального суб'єкта, тобто набуття статусу суб'єкта права [1].

Однак, все частіше звучать голоси, що застерігають від потенційної небезпеки функціонування та застосування штучного інтелекту. Вони стають все гучнішими. Як зазначає Майк Томас [2], "ці речі можуть стати розумнішими за нас і можуть вирішити захопити владу, і нам зараз потрібно турбуватися про те, як ми можемо запобігти цьому", – сказав Джеффри Хінтон, відомий як "Хрещений батько ШІ" за свою основоположну роботу з машинного навчання та алгоритмів нейронних мереж. У 2023 році Дж. Хінтон залишив посаду віце-президента та інженерного співробітника в Google, щоб мати змогу "говорити про небезпеки ШІ", зазначивши, що частина його навіть шкодує про роботу всього свого життя.

Відомий вчений-інформатик не самотній у своїх побоюваннях. Засновник Tesla та SpaceX Ілон Маск разом з понад 1000 іншими лідерами технологій закликав у відкритому листі 2023 року призупинити великі експерименти зі ШІ, посиляючись на те, що ця технологія може "створювати серйозні ризики для суспільства та людства" [2].

ШІ вже порушує роботу, створює проблеми безпеки та піднімає етичні питання. Якщо його діяльність не регулювати, то його можна використовувати для більш злочинних цілей. Але ще належить побачити, як ця технологія розвиватиметься далі та які заходи, якщо такі будуть, можуть вжити уряди, щоб здійснювати більший контроль над виробництвом та використанням штучного інтелекту. Тобто ці небезпеки можна пом'якшити шляхом впровадження правових норм та спрямування розвитку ШІ з урахуванням потреб людини. Зазначене вимагає визначення правового статусу ШІ.

Метою статті є здійснення аналізу як існуючих, так і потенційних загроз, що виходять від функціонування ШІ, на підставі яких визначити його місце і роль у суспільстві та його правовий статус.

Виклад основного матеріалу. Використання ШІ у суспільстві набирає швидких темпів і стає невід'ємною частиною суспільного життя. Водночас, його застосування також породжує низку серйозних проблем та викликів, а також непорозумінь, насамперед внаслідок невизначеності його правового статусу. Існуючі на сьогодні правові та регуляторні рамки не встигають за швидким технологічним розвитком ШІ, що призводить до порушень прав користувачів в різних сферах суспільного життя.

Розвиток технологій ШІ поставив питання перед урядами багатьох країн про необхідність прийняття нормативно-правових актів, якими мають регулюватися процеси проектування, виробництва, поширення та застосування ШІ. Однак, в кожній країні питання регулювання технологій ШІ вирішується індивідуально з акцентом на особливості місцевої правової системи. Тому варто наголосити, що 2023 рік ознаменувався тим, що в технологічно розвинутих країнах вже існує накопичений власний досвід імплементації законодавчих ініціатив, які виникають у зв'язку з розвитком ШІ: національні стратегії та концепції розвитку технологій ШІ, принципів та етики використання ШІ в конкретних індустріях. Так, на сьогодні проблематика законодавчого регулювання технологій ШІ піднята в загальноприйнятих національних стратегіях та концепціях у більш ніж 40 країнах світу, включаючи США, Китай, країни ЄС, Республіку Корея, Японію, Великобританію, Норвегію, Швейцарію, Україну. Разом із тим у концепціях та національних стратегіях розвитку міститься детальний опис основних підходів щодо урядового сприяння розвитку технологій ШІ, але на вищому законодавчому рівні серед високорозвинутих країн правове регулювання ще не вирішене [3].

Лише завдяки зусиллям європейських парламентарів в 2024 році в ЄС був прийнятий Закон (Регламент) про штучний інтелект [4]. Однак в ньому відсутнє визначення правового статусу ШІ, тим самим залишаючи науковій спільноті та національним законодавчим органам вирішення зазначеного питання.

З огляду на зазначене вище, питання доцільності правового регулювання застосування ШІ знайшло відображення у працях багатьох українських та зарубіжних учених, таких як: С. Альтман, Н. Базелюк, О. Баранов, О. Білик, Н. Буглай, І. Візнюк, С. Голдштейн, І. Драч, М. Дубняк, О. Костенко, Л. Куцак, Г. Мара, Дж. Нальєрі, В. Орищук, Т. Отеро, О. Петроє, Н. Подольчак, А. Поліщук, Д. Прінчіотта, І. Регейло, О. Слободянюк та інших.

В Україні були зроблені відповідні кроки у цьому напрямку, шляхом схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [5], в якій визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. Відсутність концептуальних засад державної політики в галузі штучного інтелекту не дозволяє створювати та розвивати конкурентоспроможне середовище в зазначених сферах діяльності. Наведене свідчить про необхідність розроблення єдиної скоординованої державної політики, спрямованої на розв'язання першочергових суспільних та державних проблем.

Технології штучного інтелекту мають сприяти трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та суспільства в цілому. Використання технологій штучного інтелекту сприятиме зменшенню обсягу витрат, підвищенню ефективності виробництва, якості товарів і послуг. Зростання обсягів даних, розроблення нових типів сенсорів та здешевлення обчислювальних потужностей сприятиме створенню умов для подальшого розвитку технологій штучного інтелекту.

Тому Метою Концепції є визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій штучного інтелекту для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління.

Україна, як член Спеціального комітету із штучного інтелекту при Раді Європи, у жовтні 2019 року приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту (Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449) [6], що, на нашу думку, сприятиме прискоренню правового врегулювання виробництва та застосування ШІ в Україні.

Як зазначає Еллен Гловер [7] щодо ШІ, то зазначене вище стосується здатності машин імітувати людський інтелект. Він забезпечує роботу таких технологій, як чат-боти, системи рекомендацій та автомобілі з автономним керуванням, дозволяючи комп'ютерам навчатися на основі даних, приймати рішення та вирішувати проблеми. Це галузь інформатики, метою якої є створення машин, здатних виконувати завдання, що зазвичай потребують людського інтелекту. ШІ дозволяє машинам імітувати людські здібності, такі як навчання, вирішення проблем, прийняття рішень та розуміння.

Поширені застосування ШІ включають розпізнавання мовлення, розпізнавання зображень, генерацію контенту, системи рекомендацій, автомобілі з автономним керуванням та агенти ШІ (це системи ШІ, призначені для автономного сприйняття навколишнього середовища, прийняття рішень та вжиття заходів для виконання певних завдань). В цілому, ШІ – це технологія, яка дозволяє машинам імітувати людський інтелект та когнітивні здібності. ШІ може бути використаний для прийняття рішень, вирішення проблем та виконання завдань, які зазвичай виконують люди.

Дослідниця вважає, що хоча штучний інтелект є міждисциплінарною наукою з кількома підходами, досягнення в машинному навчанні та глибокому навчанні зокрема змінюють практично кожен галузь, роблячи штучний інтелект дедалі більш невід'ємною частиною повсякденного життя. Згадані комп'ютерні системи, здатні виконувати завдання, традиційно пов'язані з людським інтелектом, такі як прогнозування, ідентифікація об'єктів, інтерпретація мовлення та генерування природної мови. Системи штучного інтелекту навчаються цьому, обробляючи величезні обсяги даних та шукаючи закономірності для моделювання у власному прийнятті рішень. У багатьох випадках люди контролюють процес навчання штучного інтелекту, підкріплюючи правильні рішення та перешкоджаючи поганим, але деякі системи штучного інтелекту розроблені для навчання без нагляду.

З часом системи штучного інтелекту покращують виконання певних завдань, дозволяючи їм адаптуватися до нових даних та приймати рішення без явного програмування на це. По суті, штучний інтелект полягає в навчанні машин мислити та навчатися як люди, з метою автоматизації роботи та ефективнішого вирішення проблем. Багато існуючих технологій використовують штучний інтелект для розширення існуючих можливостей. Зазначене проглядається у смартфонах із помічниками на основі штучного інтелекту, на платформах електронної комерції із системами рекомендацій та

в транспортних засобах із можливостями автономного водіння. Штучний інтелект також допомагає захищати людей, пілотуючи системи виявлення шахрайства в Інтернеті та роботів для небезпечних робіт, а також очолюючи дослідження в галузі охорони здоров'я та кліматичних ініціатив.

Виділяється нею і генеративний ШІ, тобто підгалузь штучного інтелекту, що зосереджена на створенні нового контенту, такого як текст, зображення, відео тощо, що імітує людську творчість на основі підказок користувача. Використовуючи технології глибокого навчання, такі як моделі великих мов (LLM) та генеративно-змагальні мережі (GAN), генеративний ШІ вивчає шаблони з великих наборів даних, щоб виводити контент, дуже схожий на його початкові навчальні дані. Генеративний ШІ має застосування в таких галузях, як мистецтво, розваги, маркетинг та розробка програмного забезпечення, і переосмислює те, як люди та машини співпрацюють у творчому процесі.

Нею ж ШІ поділяються на дві широкі категорії: слабкий ШІ та сильний ШІ.

Слабкий ШІ (або вузький ШІ) стосується ШІ, який автоматизує певні завдання. Зазвичай він перевершує людей, але працює в обмеженому контексті та застосовується до вузько визначеної проблеми. Наразі всі системи ШІ є прикладами слабого ШІ, починаючи від спам-фільтрів електронної пошти до систем рекомендацій та чат-ботів.

Сильний ШІ, який часто називають загальним штучним інтелектом (ЗШІ), – це гіпотетичний орієнтир, за яким ШІ міг би мати людський інтелект та адаптивність, вирішуючи проблеми, над якими його ніколи не навчали працювати. ЗШІ насправді ще не існує, і незрозуміло, чи колись він з'явиться.

Крім того, ШІ додатково класифікуються на чотири основні типи: реактивні машини, машини з обмеженою пам'яттю, теорія розуму та самосвідомість. Реактивні машини сприймають світ перед собою та реагують. Вони можуть виконувати певні команди та запити, але не можуть зберігати пам'ять або покладатися на минулий досвід для прийняття рішень у режимі реального часу. Це робить реактивні машини корисними для виконання обмеженої кількості спеціалізованих завдань. Прикладами є механізм рекомендацій Netflix та Deep Blue від IBM (використовується для гри в шахи).

Штучний інтелект з обмеженою пам'яттю має здатність зберігати попередні дані та прогнози під час збору інформації та прийняття рішень. По суті, він шукає підказки в минулому, щоб передбачити, що може статися далі. Штучний інтелект з обмеженою пам'яттю створюється, коли команда постійно навчає модель аналізувати та використовувати нові дані, або створюється середовище ШІ, щоб моделі могли автоматично навчатися та оновлюватися. Прикладами такого є ChatGPT та автомобілі з автономним керуванням.

Теорія розуму – це тип ШІ, який насправді ще не існує, але він описує ідею системи ШІ, яка може сприймати та розуміти людські емоції, а потім використовувати цю інформацію для прогнозування майбутніх дій та самостійного прийняття рішень.

Самосвідомий ШІ — це штучний інтелект, який має самосвідомість або відчуття себе. Такого типу ШІ наразі не існує. Однак теоретично, самосвідомий ШІ має свідомість, подібну до людської, та розуміє своє існування у світі, а також емоційний стан інших.

Хоча ШІ має свої переваги, ця технологія також пов'язана ризиками та потенційними небезпеками, які слід враховувати. Згаданий вище Майк Томас виділяє наступні небезпеки, що можуть виходити від ШІ:

- втрата роботи, спричинена автоматизацією;

– діпфейки (англ. Deepfake - конкатенація слів *deep learning* (“глибоке навчання”) та *fake* (“підробка”); методика синтезу зображення людини, яка базується на штучному інтелекті. Використовують для поєднання і накладення одних зображень, звуків та відео на інші зображення або відеоролики) та соціальні маніпуляції;

– порушення конфіденційності;

– алгоритмічна упередженість (полягає в упередженому або несправедливому відборі, класифікації чи прогнозуванні об’єктів за допомогою алгоритмів), спричинена неточними даними;

– соціально-економічна нерівність;

– автоматизація зброї та військових справ;

– волатильність ринку (статистичний показник, що характеризує швидкість та величину коливань цін (або доходів) фінансових активів, індексів чи ринку загалом протягом певного періоду часу. Це міра того, наскільки сильно і швидко змінюється вартість активу. Чим вища волатильність, тим значніші та швидші цінові стрибки, що свідчить про вищий ризик, але й про потенціал більшого заробітку для трейдерів);

– зростання злочинної діяльності та ризику для безпеки дітей;

– психологічна шкода та надмірна залежність.

Ним же виділяються 15 ризиків використання ШІ:

– відсутність прозорості та пояснень для ШІ;

– втрати робочих місць через автоматизацію ШІ;

– соціальна маніпуляція за допомогою алгоритмів ШІ;

– соціальний нагляд за допомогою технології ШІ;

– відсутність конфіденційності даних при використанні інструментів ШІ;

– упередження, спричинені ШІ;

– соціально-економічна нерівність як наслідок ШІ;

– послаблення етики та доброї волі через ШІ;

– автономна зброя на базі ШІ;

– фінансові кризи, спричинені алгоритмами ШІ;

– ширша економічна та політична нестабільність;

– втрата людського впливу;

– зростання злочинної активності та занепокоєння щодо безпеки дітей;

– погіршення психічного стану та психологічна шкода;

– неконтрольований самосвідомий ШІ [2].

Таким чином ШІ є потенційно небезпечним. Насамперед зазначена небезпека може спричинити вимирання людства внаслідок зловмисного використання форм навмисних дезінформаційних кампаній або автономної смертельної зброї, особливо якщо ШІ стане самосвідомим. Дехто припускає, що самосвідомий ШІ може стати корисним аналогом людей у повсякденному житті, тоді як інші припускають, що він може діяти поза контролем людини та навмисно завдавати шкоди людям. Крім того ШІ може стати загрозою майбутньому. Тож законодавці різних країн прагнуть нормативно врегулювати його використання та розвиток.

У свій час з’ясувалось, що результати деяких автоматизованих процесів, які здійснювались без безпосереднього впливу людей, мали юридичні наслідки для юридичних та фізичних осіб, як суб’єктів права. Це створювало враження, що певні юридично значущі дії, які здійснювались в інтересах певних суб’єктів права, відбувались автоматично без участі людей. Цей та інші факти функціонування ШІ стали причиною виникнення дискусій щодо проблеми визначення правового статусу для систем автоматизації. Так появились дві концепції щодо визначення правового статусу

III: об'єкт або суб'єкт права, які, у свою чергу, теж викликали гарячі дискусії серед науковців. Тому для того, щоб визначитися з правовим статусом III є доцільним використання наступних категорій, які є визначальними для заперечення твердження про можливість правосуб'єктності III: людина; суспільство; етика; мораль; світогляд; почуття; культура; свідомість тощо.

Якщо до категорії “людина” (лат. *Homo sapiens* – мудра людина) застосовувати біологічний підхід, то зазначений термін відображає розвинені інтелектуальні здібності цього виду порівняно з іншими приматами [8].

Якщо застосовувати філософський підхід щодо людини як “zoom logikon” (істота розумна –Аристотель), то завдяки взаємодії біологічних і соціальних передумов вона забезпечує психологічний результат: усвідомлення причини своїх вчинків, відображення світу в поняттях, планування й прогнозування, фантазії і мрії, розумні дії тощо. Зазначені домінанти рівномірно представлені в понятті “людина”, жодне з них не є домінантним [9].

Правовий підхід, згідно якого людина визначається як носій природних, невід'ємних прав і свобод, які належать їй від народження, незалежно від державного визнання, то ним охоплюється її правоздатність, дієздатність та гарантовані державою права й обов'язки [10].

Соціальний підхід вказує на людину як істоту, здатну створювати й підтримувати суспільні зв'язки та інститути, а когнітивно-моральний – акцентує унікальні її здатності до мислення, морального вибору, культуротворення.

Таким чином можна виділити людські категорії (критерії), які відсутні у III :

- біологічні;
- когнітивні;
- емоційно-моральні;
- правові.

Тим самим можна констатувати, що відсутність у сформованою людиною III зазначених і наявних для людини критеріїв не дає підстави, можливості, спроможності і доцільності прирівнювати його до “*Homo sapiens*” чи надавати йому статус суб'єкта права соціуму, тобто суспільства. Оскільки саме суспільство – це відособлена від природи частина матеріального світу, що є формою життєдіяльності людей, сукупність відносин між людьми, що складається у процесі їх спільної діяльності [11, С. 728]. Тому не може створена людиною “технологія” бути частиною самого матеріального світу, людської спільноти, оскільки вона не має притаманних людині сукупності визначальних критеріїв, незважаючи на наявність окремих з них.

У зв'язку із зазначеним є цікавим і таким, що заслуговує на увагу висновок Касаційного господарського суду Верховного Суду у постанові від 8 липня 2025 року по справі № 925/496/24 про те, що технологія штучного інтелекту може використовуватися лише для підтримки та допомоги судам і суддям, а не для спростування зроблених судом висновків. Технологія штучного інтелекту може використовуватися лише для підтримки та допомоги судам і суддям у належному управлінні та визначенні проваджень. Учасник справи не може використовувати технологію штучного інтелекту з метою заперечення, ставлення під сумнів чи оскарження вже зроблених судом висновків [12].

У свою чергу, суддя Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді Ян Берназюк, зазначив, що рік тому 3'їзд суддів України затвердив нову редакцію Кодексу суддівської етики, ст. 16 якого містить пряму норму, що регулює використання штучного інтелекту суддями. Відповідно до цієї статті судді можуть використовувати

технології ШІ, якщо це не шкодить їхній незалежності та неупередженості, не впливає на оцінку доказів і процес ухвалення рішень, а також не порушує вимог законодавства.

Ян Берназюк також зазначив, що триває робота над коментарем до ст. 16 Кодексу та проектом Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду. Ключова ідея цих документів – стовідсоткова відповідальність того, хто використовує ШІ. Штучний інтелект – це лише помічник, який не може зробити більше, ніж людина. Тому варто відкинути ілюзію, що ШІ може виконати завдання, на яке не здатна сама людина. Потрібно розуміти, що як у запиті, так і в перевірці результату частина відповіді має бути закладена користувачем [13].

Основні завдання, які вже сьогодні може здійснювати штучний інтелект, це:

1. Здійснювати підбірку для судді та перевіряти релевантність і чинність законодавства, яке наведене стороною у поданому процесуальному документі, в т.ч. на предмет редакції відповідного акта на момент виникнення спірних правовідносин.

2. Здійснювати підбірку для судді та перевіряти релевантність і «чинність» практики ВС (наявність ініціатив ВС для відступу), яка наведена стороною у поданому процесуальному документі.

3. Підтверджувати відсутність практики ВС стосовно конкретного спору/правовідносин та, зокрема, за її відсутності здійснювати підбірку релевантної практики ЄСПЛ.

4. Навчившись на офіційних перекладах Мініюсту рішень ЄСПЛ, здійснити переклад всіх інших рішень цього Суду.

5. Виявляти пов'язані або схожі справи (для їх об'єднання, узгодження позицій тощо), а також підстави для ініціювання відкриття зразкової справи.

6. Виявляти у проекті судового рішення граматичні та логічні помилки.

7. Надавати особі на етапі подачі процесуального документу інформацію про початок відліку процесуальних строків, зокрема, вручення/повідомлення, розміру судового збору, повноти поданих документів (відповідно до вимог процесуального закону) тощо.

8. Здійснювати перевірку достовірності поданих доказів (допуск до офіційних реєстрів), повноважності представника тощо.

9. Сигналізувати про можливу наявність “конфлікту інтересів” та, відповідно, підстав для самовідводу.

10. Підтверджувати наявність у відзиві відповіді на всі доводи позову, апеляційної або касаційної скарги.

Зазначена вище проблема привернула всесвітню увагу. Так, 22 вересня 2024 року світові лідери прийняли “Пакт майбутнього” [14], знакову декларацію, яка зобов'язується вжити конкретних дій для створення безпечнішого, мирнішого, стійкого та інклюзивного світу для майбутніх поколінь. Пакт разом із додатками до нього: Глобальним цифровим договором і Декларацією про майбутні покоління, було прийнято консенсусом. Глобальний цифровий договір знаменує собою першу справді всесвітню угоду про міжнародне регулювання штучного інтелекту (ШІ) і ґрунтується на ідеї, що технології мають приносити користь усім. У ньому викладено зобов'язання щодо забезпечення того, щоб цифрові технології сприяли сталому розвитку та правам людини, одночасно вирішуючи такі ризики, як цифровий розрив, кібербезпека та відповідальне використання технологій штучного інтелекту, сприяння глобальній співпраці щодо можливостей штучного інтелекту. Уряди також зобов'язані сформулювати неупереджену всесвітню Наукову групу з ШІ та розпочати міжнародну дискусію про управління ШІ в рамках ООН.

Висновок. Зазначимо, що правовий статус суб'єкта соціуму є складовою частиною системи права, виступає в якості відносно самостійного регулятора суспільних відносин і який знаходиться у взаємодії з фактичним суспільним станом людей. Під ним розуміється система гарантованих державою прав, свобод, обов'язків та відповідальності особи, і він виступає у якості суми юридичних можливостей, в якості системи прав і свобод особи у відповідності їх соціального призначення – політичні, особисті, соціально-економічні, культурні.

Існує відповідна єдність, взаємозв'язок і взаємозалежність згаданих складових. З огляду на зазначене ІІІ не може бути суб'єктом права з частковою кількістю людських прав і свобод, без їхньої повноти, єдності, взаємозв'язку і взаємозалежності. З огляду на зазначене, ІІІ є і має в подальшому законодавчо визначатися як об'єкт права, за функціонування якого має нести відповідальність його виробник або власник (користувач). Саме на ІІІ мають бути направлені зусилля, дії, керованість, використання та несення відповідальності за його функціонування та використання суб'єктом права, яким є фізична та юридична особа суспільства, у процесі виробництва ІІІ, його реалізації (відчуження) та використання (функціонування).

Література

1. Баранов О.А. Особливості визначення правового статусу робота із штучним інтелектом. *Інформація і право*. 2023. № 4(47). С.40-54. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/291581-Текст%20статті-673646-1-10-20231126%20 (1). pdf (дата звернення: 20.08.2025).
2. Mike Thomas. 15 Risks and Dangers of Artificial Intelligence (AI). URL: <https://builtin.com/artificial-intelligence/risks-of-artificial-intelligence#:~:text=more%20AI%20poses%20risks%20including.and%20integrated%20into%20daily%20life> (дата звернення: 05.09.2025).
3. Петько С. М. Правове регулювання використання технологій штучного інтелекту в країнах – цифрових лідерах. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 4 (26). С. 55-72. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2023/No4/55.pdf> (дата звернення: 07.09.2025).
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689____ (дата звернення: 07.09.2025).
5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
6. Recommendation of the Council on OECD Legal Instruments Artificial Intelligence. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/OECD-LEGAL-0449-en.pdf (дата звернення: 09.09.2025).
7. Ellen Glover. What Is Artificial Intelligence (AI)? URL: <https://builtin.com/artificial-intelligence> (дата звернення: 09.09.2025).
8. Homo sapiens. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Homo-sapiens> (дата звернення: 10.09.2025).
9. Людина. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-59900> (дата звернення: 10.09.2025).
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 11.09.2025).
11. Суспільство. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Укр. енцикл. Т.5. Київ. 2003. 736 с.

12. Штучний інтелект не може використовуватися для спростування зроблених судом висновків – Верховний Суд. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/338225-iskusstvennyu-intellekt-ne-mozhet-ispolzovatsya-dlya-oproverzheniya-vyvodov-sdelannykh-sudom-verkhovnyu-sud#:~:text=Штучний%20інтелект%20не%20може%20використовуватися%20для%20спростування%20зроблених%20судом%20висновків%20—%20Верховний%20Суд,-21%3A30%2C%2017&text=Верховний%20Суд%20вказав%2C%20що%20технологія,для%20спростування%20зроблених%20судом%20висновків> (дата звернення: 27.09.2025).

13. Штучний інтелект у судовій практиці: суддя Верховного Суду розповів про відповідальне використання технологій. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/239186_shtuchniy-ntelekt-u-sudovy-praktits-suddya-verkhovnogo-sudu-rozpovv-pro-vidpovdalne-vikoristannya-tekhnoology (дата звернення: 27.09.2025).

14. Pact for the Future, Global Digital Compact and Declaration on Future Generations. Summit of future outcome documents. September, 2024. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/soft-pact_for_the_future_adopted.pdf (дата звернення: 27.09.2025).

~~~~~ * * * ~~~~~